

**ARAP GRAMERİNİN KOLAYLAŞTIRILMASI BAĞLAMINDA
YENİLİKÇİLİK HAREKETLERİ VE ARAPÇA ÖĞRETİMİNE ETKİLERİ**
Şahin ŞİMŞEK, (İlahiyat Yayınları, Ankara, 2019), 329 Sayfa

Cüneyt Maral*

Cahiliye döneminde sözlü aktarım kültürüyle sınırlı olan Arap dili, Kur'ân'ın nüzulünden sonra yazılı aşamaya geçmiş, yeni merhaleler kat etmeye başlamıştır. Bu aşamada özellikle dilde meydana gelen bozulmaların önüne geçip fasih Arapçayı, başka bir deyişle Kur'ân Arapçasını korumak için dilin kuralları tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda zamanla sistemli eserler telif edilmiştir. Ancak dilciler, diğer İslami ilimler alanında etkili olan felsefe ve mantık gibi ilimlerin metodolojilerinden yararlanarak teferruatlarla dolu eserlere imza atmışlardır. Bu aşamada artık Arapçayı öğrenmek maksadıyla bu dile yönelenler, dilin omurgası hükmünde olan grameri/nahvi öğrenme noktasında engel mesabesindeki zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu zorlukların giderilmesi için tarihi seyir içerisinde, “teysir” hareketleri olarak anılan nahiv eğitimini kolaylaştırmak maksadıyla bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ancak bu yaklaşımların çoğu minimal düzeyde olup temel ümdeler olan, nahvi delil ve taliler, dışında kalan içeriği, kolaylaştırmaya yönelik olmuştur. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise dil alanında kolaylaştırmaya yönelik ciddi talep ve itirazlar gündeme gelmiştir. Bu bağlamda çok sayıda eser te'lif edilmiştir. Nitekim bu alanda te'lif edilen “Arap Gramerinin Kolaylaştırılması Bağlamında Yenilikçilik Hareketleri ve Arapça Öğretimine Etkileri” adlı eser Dr. Öğ. Üyesi Şahin Şimşek'in 2018 yılında tamamlamış olduğu doktora tezinin kitaplaştırılmış şeklidir. Yazar bu eserde özellikle modern dönemde ortaya çıkan yenilik ve ihya hareketlerinin nahiv alanındaki tezahürünü ve nahiv eğitimine katkılarını irdelemeyi hedeflemiştir. Bu aşamada yazar sadece son dönem eserler ile sınırlı kalmayıp, kronolojiyi de dikkate alarak geniş bir külliyattan istifade etmiştir.

Yazar, eser boyunca kulağı tırmalamayan akıcı bir üslup kullanmıştır. Öyle ki akademik ve okuyucuyu sıkacak tarzdaki konuyu özlu bir üslupla aktarmış, okunduğunda keyif alacak seviyeye getirmiştir. Yazar, eserin sunumunda betimsel-analitik bir yöntem takip ettiğini dile getirmiştir (s. 13). Eserin genel üslubuna bakıldığında ise veciz bir anlatım yönteminin benimsendiği, yeri geldiğinde tafsilatlı aktarımlarda da bulunduğu göze çarpmaktadır. Yazar, belirttiği anlatım yöntem ve tekniklerinin yanı sıra tanımlama, tartışma ve örnekleme üsluplarının kullanımlarına ağırlık vermiştir. Düşüncüyü geliştirme yollarından da alıntı yapma tekniğini kullanmıştır. Ayrıca bu alıntılar düşüncenin akışını bozmayacak şekilde dizayn edilmiştir. Aktarılan konular için seçilen başlıklar konunun mahiyetini yansıtıcı netliktedir. Paragraf düzeni ve paragraflar arasındaki geçişlerde de insicam mevcuttur.

Yazar tarafından önsöz kısmında Arap dilinin tarihi seyri, lahn süreci temel alınarak kısaca irdelenmiş, bu bağlamda fasih Arapçanın problem alanına değinilmiştir. Benzer

---

Kitap Tanıtım ve Değerlendirmesi: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 12/08/2020, Accepted / Kabul Tarihi: 04/09/2020

* Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, cuneytmaral21@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2935-6671>

problemlerin günümüze kadar süregeldiği de dile getirilerek kitabın çalışma alanına vurgu yapılmıştır (s. 11). Giriş kısmında ise yazar “Araştırmanın Konusu ve Yöntemi” başlığı altında eserin yenilikçilik hareketleri ve Arapça öğretimine etkilerinin Arap gramerinin kolaylaştırılması perspektifinden ele alınacağını dile getirmiştir. Ayrıca eserin krokisi çizilmiş, eserin giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluştuğu dile getirilmiştir (s. 13-15). Yazar “Araştırmanın Önemi” başlığına ise Arapçanın, dünya dilleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu ayrıca din dili olması açısından da önemini günümüze kadar yitirmediğini vurgulayarak başlamıştır. Yine yazar, Arapçanın dini, ekonomik ve siyasî nedenlerden dolayı ülkemizde de ilgi gören bir dil olduğunu dile getirip, nahvin Arapça öğretimindeki rolü ve klasik yöntemin nahiv eğitimi açısından yeterli olmadığını konusuna değinmiştir. Bu meyanda yazar son dönemlerde nahvin kolaylaştırılmasına yönelik çabaların varlığını dile getirerek kitabın bu açıdan var olan çaba ve yöntemleri betimlemesi ve bu konuda yeni kapılar açması noktasında önemli bir yer tutacağını ima etmiştir (s. 15). “Araştırmanın Amacı” başlığı altında “Bu araştırmanın temel amacı, nahiv öğretimini zorlaştıran etkenleri tespit edip söz konusu zorlukların giderilmesine yönelik çözüm arayışlarını inceleyip değerlendirmektir” ifadelerini kullanan yazar, kitabın telif amacını özetlemiştir (s. 16). Yazar eserin kapsamını çalışma alanındaki zorlukları da göz önüne alarak teorik, pratik ve pedagojik olarak nahvin kolaylaştırılmasını hedefleyen hareketler ile sınırlandırmıştır. Eserin muhtevası ile ilgili geniş çaplı kaynak taraması yapmış olan yazar “Araştırmanın Kaynak Kritiği” başlığı altında, alanda yazılan eserleri kısaca tanıtip bu eserlerin söz konusu konuyu minimal düzeyde ele aldığını dile getirerek eserin ayırt edici yönüne işaret etmiştir (s. 18). Giriş bölümünde yazarın konuyu sınırlaması önem ve amacını özlü bir şekilde aktarması takdire şayandır. Ancak giriş bölümünde yazarın gramer kavramı ve Arap dili gramerinin nahiv alanına karşılık geldiği sarf, ıstikak vb. alanların bu alanın dışında kaldığını konuyla ilgili tartışmaları da göz önüne alarak klasik ve modern dilbilim çalışmalarına referansta bulunarak izah etmesi okuyucu açısından faydalı olacaktır.

Birinci bölümü normatif ve kronolojik verilere ayıran yazar bu bölümde Arap dili gramerinin omurgası hükmünde olan nahiv kavramı ve bu ilmin teşekkül sürecindeki tarihsel arka planı aktarmaya ayırmıştır. Ayrıca nahivde çok önemli bir yere sahip olan kaidelerin teşekkülü aşamasında sıkça kullanılan istidlal ve istişhad metoduna da önemli ölçüde yer ayırmıştır. Yazar bölümün girişinde “Nahvin (Gramerin) Dil Öğretimindeki Yeri ve Önemi” başlığı altında modern dönemde her ne kadar farklı yaklaşımlar gelişse de nahvin dil eğitimindeki önemini, alanın önde gelen isimlerinden atıflarda bulunarak ifade etmiştir (s.21-23). Ardından yazar, kavramsal ve tarihsel analizlere geçme maksadıyla nahiv kavramına geçiş yapmıştır. Bu aşamada “Nahvin Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi” başlığı altında sözlükbiliminden hareketle “nahiv” kavramının lugavi anlamını tespit etmeye çalışan yazar, dilsel analizleri tarihi verilerle eşzamanlı olarak değerlendirip, bu bilim dalının bu isimle anılma sebebini belirtmiştir. Bu konuyu aktaran yazar, nahiv kavramının “ ‘Arabiyye ilimlerinden olan ses bilimi (fonetik), sarf (morfoloji) ve nahvi (sentaks) kapsamaktadır’, ‘Nahiv, Arapların dillerinde, irâb ve onun dışında tesniye, cemi, tahkîr, teksîr, izâfet, nisbet, cümle oluşturma ve benzeri konularda takip ettikleri yönteme uymak demektir’ ve ‘Nahiv ilmi cümle oluşturma kanunudur’” gibi çeşitli tanımlarını verdikten sonra “Nahvin Kavramsal Çerçevesi” adlı alt başlıkta “el-‘Arebiyye” kavramına yoğunlaşmakta ve bu kavramın daha erken dönemde teşekkül edip “ses bilimi (fonetik), sarf (morfoloji) ve nahvi (sentaks) kapsayacak” şekilde geniş anlamda kullanıldığını belirtip “el-‘Arebiyye” kavramının “nahiv”den daha geniş olduğunu belirtmiştir (s. 23-30). Bu yaklaşımıyla kronolojiyi ihlal eden yazar tümünden gelim yöntemini de göz ardı etmiştir. Ayrıca yazarın aktarımlarından anlaşıldığı kadarıyla

geniş anlamıyla “gramer” ile “el-‘Arebiyye” kavramı örtüşmekte olup nahiv bunun bir bölümü hükmündedir. Oysa eserin geneli itibariyle yazar gramer ile nahiv kavramını eş düzeyde tutmaktadır. Bir de modern anlamda dilbilim, filoloji ve dilbilgisi gibi kavramların analizleri ve Arap dilinde karşılıkları ile ilgi tartışmalar yazarın uzak durduğu alanlardan olmuştur.

Yazarın nahvin gelişim ve tarihsel seyrini temel alarak, yenilikçilik akımına yol açan sebepleri irdeleme faaliyeti gayet yerindedir. Nitekim yazar bu bağlamda “Nahvin Doğuşu, Gelişimi ve Olgunlaşması” başlığı altında bu ilmin geçirdiği evreleri veciz bir üslupla aktarmıştır. (s.30-34). “Nahvin Donuklaşması” evresinde ise nahiv âlimlerinin kıyas ve ta‘lile çok yer vermeleri, zorlama te’vîl ve takdîrlere başvurmaları ve farazî örneklere yer vermeleri gibi hususların öne çıktığını savunan yazara göre bu durum nahvin gerilemesine ve canlılığını yitirmesine vesile olmuştur (s. 35). Sadece tarihsel alt yapının nahivde yenilikçilik hareketlerinin başlamasında etkili olduğunun yetersiz bir izahat olacağını düşünen yazar, buna ilave olarak “Nahiv İlminin Zorlukları” başlığını açmıştır. Yazarın bu çabası önemli bir boşluğu gidermeye matuftur ancak seçilen başlığın konuya uygunluğu şüpheli görülmektedir. Bu konuyu derinlemesine irdeleyen yazar, nahiv kitaplarındaki, kaide ve olgulardaki problemleri sırlamıştır. (s. 36). Birinci bölümün sonuna doğru yazar, “Nahvin Delilleri” başlığıyla nahvin kaide ve kurallarının geçirdiği aşamaları kronolojiye dikkat ederek aktarmaya çalışmıştır. Bu konunun aktarımında dikkati çeken husus, yazarın nahiv ile ilgilenen âlimlerin özellikle fıkıhçılardan ilhamla nahvi usul ve kaideleri tesis ettiklerini belirtmesidir. Bu bağlamda nahiv usulünün, İbn Cinnî (ö. 392/1002), Ebül-Berekât el-Enbârî (ö. 577/1181) ve es-Suyûtî’nin (ö. 911/1505) çabalarıyla bağımsız bir disiplin haline geldiği, yazar tarafından vurgulanmıştır. Semâ, icma, kıyas, istishâbu’l-hâl, âmil teorisi, ta’lil ve te’vîl gibi nahvi delilleri sıralayan yazar bu konuyu ele alma amacını yenilikçilik hareketleri kapsamındaki tartışmalarda yer almalarına bağlayarak birinci bölüm bazında aktarım bütünlüğünü sağlamıştır (s. 57-59). Yazar tarafından ayrıca birinci bölümün sonunda “Nahvin Kolaylaştırılması Bağlamında Kullanılan Kavramlar” başlığı altında “tecdîd”, “ıslâh”, “ihyâ” “tebsît” ve “teysîr” gibi modern dönemde tedavülde olan kavramlar ele alınmıştır (s. 69-72). Bu konuyu burada ele almakla yazar, genel akademik teamülden uzaklaşmıştır. Genel olarak kaleme alınan akademik tarzlı eserlerde kavramsal analizler giriş bölümünde detaylıca işlenmekte olup diğer bölümlerde çalışmanın omurgası diye tabir edebileceğimiz yapı üzerinde durulur. Bu konu içerik olarak değerlendirildiğinde ise yazarın işleyiş tarzıyla bu kavramların sanki sadece Arap dilinin modernizasyonu sürecinde kullanıldığı izlenimi uyanmaktadır. Gerçek şu ki bu kavramlar İslami ilimlerin geneli itibariyle yenilikçiliği ifade etmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla yazarın bu meyandaki açıklamaları zayıf kalmıştır.

Eserin ana bölümlerinden olan ikinci bölümde ise yazar, nahvin özüyle ilgili olan ve teorik diye ifade ettiği yenilikçi görüşleri ele almaya çalışmıştır. Yazar, yenilikçilik hareketlerinin bu boyutunu nahvin delillerini oluşturan âmil teorisi, kıyas, semâ, talil ve bunlara bağlı olarak irâb, hazif, takdîr ve benzeri konuları reddeden veya bu konularda köklü değişiklikler öngören ya da bazı konuların nahivden çıkarılmasını teklif eden hareketler ile sınırlandırdığını ifade etmiştir (s. 73). Yazar, “Teorik Olarak İslah Girişimlerine Genel Bir Bakış” başlığı altında, nahve yönelik eleştirilerin Kutrub (ö. 210/825!), İbn Hâzım (ö. 456/1064), İbn Tûmert (ö. 524/1130) ve İbn Mađâ (ö. 592/1196) gibi âlimler tarafından erken dönemlerde dile getirilmekle birlikte pek ses getirmediğini ifade edip, yenilikçilik hareketlerinin özellikle 20. Yüzyılda Mısır’ın Batıyla dolaylı olarak Batıdaki modern dil bilimleriyle tanışmasıyla aktif olarak başladığını dile getirmektedir. Bu aşamada yazar, ilk olarak İbrahim Mustafa ve Şevki Dayf gibi isimlerin öne çıktığını belirtmiştir (s. 74-75). “İslahatçı Dilemlerin Nahve Yöneltileri Eleştiriler”

konusunda da benzer bir yöntemi takip eden yazar önde gelen ıslahatçıları sıraladıktan sonra ıslahatçıların ilk eleştirilerinin ilk dilcilerin de kullandığı kıyas, âmil teorisi ve ta'lil gibi nahvin delillerine yönelik olduğunu belirtmiştir. Ancak yazarın aktarılmalarına derinlemesine bakıldığında bazı ufak tefek çelişkilere düştüğü görülmektedir. Şöyle ki yazar daha önceki başlık çerçevesinde, bulunduğu izahatlar itibariyle klasik dönemdeki nahve yönelik çıkışların ıslahattan çok eleştiri tarzında olduğunu belirtmekle birlikte akabinde gelen konuda ise bahsi geçen dönemde de meydana gelen icraatların eleştiri boyutundan daha öteye geçtiğini kendi aktarımlarıyla ortaya koymuştur. “Nahvin Kolaylaştırılması Bağlamında İslahatçı Dilcilerin Ele Aldıkları Konular” başlığı altında yazar, ilk olarak âmil teorisinin ıslahatçıların gündeminde en ön safta yer aldığını belirterek konunun tarihsel zeminine şu şekilde değinmiştir: “Halil b. Ahmed ve Sîbeveyhi’ye kadar ilk dilcilerde âmil ile ilgili açıklamalar fitrî olup felsefî zeminden uzaktı. Ancak sonraki dilcilerin felsefe ve mantık gibi ilimlerden etkilenmeleri neticesinde âmil ile ilgili görüşleri de felsefî bir boyut kazandı. Artık Sîbeveyhi’nin ‘Arapçasına güvendiğim kişiler şunu şöyle telaffuz ettiler.’ şeklinde, irâbın dilsel bir örf olduğu izlenimi veren açıklamaları yerine dilciler, irâbın bir eser olduğu ve onu meydana getiren bir müessire mutlaka ihtiyaç duyulduğu gibi felsefî açıklamalar yapıyorlardı.” Daha önce de ifade edildiği gibi yazarın aynı konuları farklı alanlar da özgün üsluplarla ele alması okuyucu sıkılmayıp yazarın özgün aktarımlar geliştirme becerisini göstermektedir. Yazar, âmil teorisine karşı çıkışları ise erken dönemlerde, İbn Mađâ özelinde itikâdi anlayışın tezahürü, modern dönemde ise âmil fikrinin nahiv çalışmalarını olumsuz etkilemesi ve nahvi zorlaşmasına bağlandığını ifade etmektedir. Ayrıca yazarın tartışma üslubunu kullanarak âmil teorisinin tümünden reddedilemeyeceği bunun nahiv eğitimini daha da zorlaştıracağını vurgulaması da eserin kuru nakillerden ibaret olmayıp analiz ve sentezleri barındırdığını göstermesi açısından önemlidir (s. 81-92). İrab bahsi ve iraba yöneltilen eleştiriler konusunda yazar, “Nahiv irâb diye, irâb da nahiv diye isimlendirilir. Zira her ikisinin amacı aynı ilmin tahsilidir.”, “Sözü, nahiv kurallarına göre tahlil etme maksadıyla gösterilen çabadır.” ve “binânın (mebnîlik, sonu değişmeyen kelimeler) karşıtı yani mureb kelimelerin sonunda meydana gelen değişiklikler anlamını ifade etmek için kullanılmıştır.” gibi tanımları aktararak kavramın terimsel çerçevesini çizmeye çalışmıştır. İrabın geçmişten günümüze kadar önemini yitirmediğini savunan yazar, cümle öğelerinin ayırt edilmesinde irabın etkili olduğunu belirtmiş, klasik dönemde bu konuda genel itibariyle eleştirilerin mevcut olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca bahsi geçen dönemde irabın mana ile sıkı ilişkiler içinde olduğu da başka bir ifadeyle irabın manayı ortaya çıkaran unsur olarak görüldüğü de yazar tarafından vurgulanmıştır. Klasik dönemde sadece Kutrub tarafından irâbın herhangi bir anlama delalet etmediğinin gündeme geldiğini belirterek modern dönemdeki tartışmalara yumuşak geçiş yapan yazar, bu bağlamdaki “irâb, telaffuzu kolaylaştırma dışında herhangi bir fonksiyona sahip değildir.” ve “nahivciler, aşırı şekilci davranarak nahiv ilmini, kelimenin son harekesinden bahseden bir ilim haline getirmişlerdir.” şeklindeki farklı anlayışları sıralamıştır. Ardından bu görüşlerin çelişik ve gerçeğe uymayan yönlerini açığa çıkaran yazar, bir nevi modern dönemdeki irab olgusuna yönelik eleştirilerin sağlam bir zemine oturmayıp uygulamaya yönelik boyutlarının bulunmadığını ifade etmektedir (s. 95-103). Bu bahis boyunca göze çarpan husus, mevzu bahis olan yenilik söylemlerinde İbrahim Mustafa’dan sık sık atıflarda bulunulmuş olması ve her ne kadar “Çağdaş dilcilerden ise İbrahim Mustafa ve diğer bazı dilciler” gibi genelleyci ifadeler kullanılsa da bahsi geçen isme aşırı şekilde atıflarda bulunulmasıdır. Bu da konunun sınırlarının daraltıldığı izlenimini vermektedir.

Yazar, irabdan doğan problemlere yönelik eleştiriye girişi “Takdîrî ve Mahallî Irâb” başlığı altında dile getirmiştir. Bu bağlamda takdîrî irâbın âmilden dolayı meydana gelen fakat kelime sonunda açıkça görünmeyen irâb türü olduğu ve mahallî irâbın âmilden dolayı meydana gelen itibari irâb türü olduğu şeklindeki tanımları aktarmıştır. Yazar daha önce de değindiği gibi yenilikçilerinin görüşlerinin uygulama alanı bulmadığını belirtip, klasik anlayışın yerini koruduğunu aktarmıştır (s. 117-119). Erken dönemlerde nahvi illetlerin kelam alından ilhamla dile getirildiğini belirten yazar “Nahvi illetler” başlığı altında da bu alanın önde gelen isimlerinden ez-Zeccâcî’nin “el-Îdâh fi ‘İleli’n-Nahv” adlı eserinden konuyu açıklığa kavuşturan aktarımlarda bulunmuştur. Yazar, modern dönemde ise nahiv eğitimini merkeze alan yenilikçilerin bu tür teferruatların kişiyi ana kaidelerden uzaklaştırarak adeta felsefî tartışmalara yuvarladığını dolayısıyla ikinci ve üçüncü derecedeki illetlerin nahivden çıkarılması yönünde öneriler sunduklarını aktarmıştır (s. 119-117). “Kıyas” başlığı altında ise yazar, modern dönemde bazı dilcilerin kıyasın dile olumlu bir şekilde katkısının olduğunu kabul etmekle birlikte, müteahhirun dilcilerin nahvî/aklî kıyası aşırı bir şekilde kullanmalarının Arap diline zarar verdiğini, fasih Arapça’dan olan birçok dil malzemesinin kaybolduğunu ve dilden olmadığı halde dile birçok şeyin eklendiğini dile getirdiklerini nakletmiştir (s. 127-135). Nahvi deliller konusunun teorik bağlamdaki izahlarını klasik ve modern dönem mukayesesiyle ele alan yazarın aktarımlarından anlaşıldığı kadarıyla ilk dönemlerdeki eleştiri ve itirazların çoğu kısmi ve şekilsel bazdadır. Modern dönemdeki eleştirilerin merkezinde ise fıkıh ve kelama özenilerek felsefe ve mantık menşeli yöntemlerin dile yansıtıldığı dolayısıyla dilin kavranamayacak kadar zorlaştığı gibi eleştiriler yer almıştır. Yazar, tafsilatlı bir şekilde nahvin ana delilleri ile ilgili tartışmalarını aktardıktan sonra fûru mesabesindeki nahvin tali konularındaki tartışmalara da değinmiştir. Bu aşamada yazar, nahiv ile ilgili ihtilafli konulardaki aşırı detayları aktarmakta ve bu konudaki yenilikçi yaklaşımları sıralarken öğrencinin nahiv eğitimi sırasında bu detaylara boğulduğu izlenimini uyandırmaktadır. Oysaki yazarın gözden kaçırdığı husus klasik anlayışta nahiv eğitiminde belirli bir periyod izlenmekte olup, bahse konu olan teferruatlar üst seviyelere geçen öğrencilere yönelik kitaplarda yer almaktadır. Ayrıca yazarın da belirttiği gibi bu aşamada çoğu yenilikçi öneriler, uygulama alanı olmayan ve var olan dilsel kültürü koruyamayacak düzeyde olup, dile yapılan dıştan müdahaleler hükmündedir (s. 135-226).

Üçüncü bölümde yazar, nahvin sunumunda etkili olabilecek yaklaşımları “Pratik ve Pedagojik Olarak Yenilikçilik Hareketi” ana başlığı altında irdelemiştir. Yazar özetle bu bölümde işlenecek muhtevayı şu şekilde ifade etmiştir: “Bu kapsamda, klasik dönemde nahiv kitaplarında dil ve üsluptan kaynaklanan sıkıntıların giderilmesine ve telife yönelik yöntem geliştirme çabalarına değineceğiz. Yine bu bölümde, modern dönemdeki nahiv kolaylaştırma çabalarını, tarihî arka plan ve takip edilen yöntemler açısından ele alıp ortaya çıkan görüş ve önerileri, sonuçlarıyla birlikte değerlendirmeye çalışacağız.” (s. 227) Daha önce metot olarak benimsediği şekliyle yazar, üçüncü bölümde de klasik ve modern dönemdeki yaklaşımları mukayeseli verme yolunu tercih etmiştir. Bu bağlamda yazar, “Klasik Dönemde Nahvi Kolaylaştırma Çalışmaları” başlığı altında nahvin tarihsel serüvenine kısaca değinerek, nahiv alanındaki çalışmaların zamanla eğitici boyutlarını kaybedip, ilmi ve felsefi boyuta büründüklerini vurgulamıştır. İlk dönemlerde meydana gelen bu kayma neticesinde eserler karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Yazar, bu nedenle erken dönemlerde Halef el-Ahmer (ö. 180/797) ve el-Câhiz (ö. 255/869) gibi dilcilerin, nahvin kolaylaştırılıp özetlenmesi ve ihtiyaç çerçevesinde zorunlu bilgilerle yetinilmesi gerektiğini savduklarını aktarmıştır. Ancak yazarın deyimiyle klasik dönemdeki yenilik talepleri ya pedagojik düzeyde olmuş ya da belli konulara yapılan

eleştiriler şeklinde olmuştur (s. 232). Yazarın aktarımlarından anlaşıldığı kadarıyla bu dönemdeki eleştirilerin merkezinde, kitapların tafsilatlı konularla süslenip nahvin ana kaidelerinin geride kalma endişesinin hâkim olduğu görülmektedir. Yazar, bu dönemdeki çözüm arayışlarını şu maddelerle özetlemeye çalışmıştır: a- Nahiv kitaplarındaki aşırı genişlikten kaynaklı problemleri bertaraf etmek için muhtasar nahiv eserleri telif edilmiştir. b- Nahiv kitaplarındaki ihtilaflardan ve illetlerle ilgili tartışmalardan kaynaklı problemleri aşmak için bu tip tartışma ve problemlerin yer almadığı “vâdih” türü eserler telif edilmiştir. c- Öğrencilerin seviyesinin dikkate alınmadan yazılan nahiv kitaplarındaki problemleri aşmak için başvurulmuş bir yöntem de geniş ve muğlak nahiv kitaplarına giriş mahiyetinde eserlerin kaleme alınması olmuştur. d- Yine, hem nahiv kitaplarındaki kapalılığı gidermek hem de, el-Kitâb örneğinde olduğu gibi hem terminoloji hem de metodolojiden kaynaklanan sıkıntıları bertaraf etmek için şerh ve haşiye türü eserler kaleme alınmıştır. e- Nahiv ilminin farklı bir üslupla sunulmasını hedefleyen çalışmalar da yapılmıştır. f- Nahiv konularındaki düzensizliği gidermeyi ve nahiv konularını daha canlı bir dille sunmayı hedefleyen çalışmalar yapılmıştır (s. 233-234). Ardından yazar bu sınıflandırmayı takip ederek muhtasar, vadih, mukaddime vb. üsluplarda yazılan eserlerin önde gelenlerini irdeleyerek tafsilatlı anlatım yoluna gitmiştir. Yazarın ele aldığı konularda eserlerin bağlı oldukları temel kategorileri yansıtmak şeklinde örnekler vermesi okuyucu açısından konunun kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan yazarın metodu gayet yerindedir. Bu bağlamda muhtasar tarzı eserler kategorisinde yazar Halef el-Ahmer’in el-Muqaddime fi’n-Nahiv ve en-Nahhâs’ın (ö. 338/950) et-Tuffâhe adlı eserlerini ele almıştır. Ayrıca yazar, nahiv eğitimini ve kaidelerinin ezberlenmesini sağlamak için ortaya çıkan manzum tarzı eserlerin ise ağır ve muğlak şiir metodunda yazılmaları nedeniyle kolaylıktan çok anlama noktasında yeni problemlere sebep olduklarını belirtmiştir. Dolayısıyla yazar, bu tarzdaki eserleri teysir hareketi bağlamında değerlendirmemiştir (s. 238-239). “Vâdih” türü eserleri, daha kapsamlı olmaları, nahiv konularının yanında, sarf ve ses ilimlerine ait konuları kapsamaları, Ayet ve şiirle çokça istişhâdda bulunmaları gibi özelliklerle muhtasar türünden ayıran yazar, bu kategoride ez-Zeccâcî’nin (ö. 338/950) el-Cumel’ini esas alarak tafsilatlı izahatlarda bulunmuştur (s. 239-250).

“Nahve Giriş” türü eserlerin ise genel olarak ağır ve anlaşılması zor eserleri okuyacak öğrencilere bir ön hazırlık mahiyetinde yazıldığını belirten yazar, bu kategorideki eserlerin “giriş” (المُدخل) ve belirli bir esere yönelik olmayan “nahve giriş”(النحو الى المدخل) şeklindeki taksim edilebileceğini belirtmiştir. Bu kategoride ise yazar, İbnü’l-Dehhân (ö. 569) ed-Durûs adlı eserini konu edinmiştir (s. 251-252). Klasik dönemde nahiv eğitimindeki sıkıntıların yönetime bağlı olduğunu da dile getiren yazar, “Nahiv Telifinde Yöntem Arayışı” başlığı altında Sîbeveyhi’nin el-Kitâb’ının yarattığı etki nedeniyle ondan sonra gelenlerin bu kitaba şerh ve açıklamaya giriştiklerini dolayısıyla yeni ve etkin yöntemler geliştiremediklerini ifade etmiştir. Bu konuda yazarın daha önce dile getirdiği hususları tekrar etmesini konu bütünlüğünü sağlamaya bağlamak mümkündür (s. 253). Nahiv eğitiminde sunum noktasında problemlerin varlığını vurgulayan yazar, “Nahvin Sunumunda Yalın ve Canlı Bir Dilin Kullanılması” başlığı altında İbn Malik, VIII. yüzyılda da İbn Hişâm, nahiv öğretiminin kolaylaştırılması noktasında nahvin sunumuyla ilgili önemli bazı adımlar atıklarını aktarmıştır. Yazar bu dilcilerin geliştirdikleri yöntemi şu şekilde özetlemiştir: “Başta İbn Hişâm olmak üzere her iki dilci de nahiv dilinin çok monotonlaştığını, verilen örneklerin de günlük dilden ve hayattan kopuk olduğunu fark etmişlerdir. Nahve canlılık getirerek onu tekrardan öğrencilere sevdirmek amacıyla bu iki dilci, telif ettikleri eserlerde basit ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen göstermiş ve çok sayıda ayet, şiir ve hayatın içinden örneklerle yer

vermişlerdir.” (s. 266-267). Yazarın aktarımlarından anlaşıldığı kadarıyla klasik döneme yeni arayışları genel olarak nahvin temel esaslarından ziyade sunumdaki zorlukları gidermeye yöneliktir. Modern dönemdeki anlayışı “Modern Dönemde Nahvi Kolaylaştırma Çalışmaları” başlığı altında irdeleyen yazar, modern dönemdeki gelişmelerin arka planını incelerken Mısır’ın Fransız işgaliyle geride kalmışlığını fark ederek yeni arayışlar çerçevesinde yenilik hareketlerine kalkıştığını ifade etmiştir (s. 271). Bu şekilde yazar yenilik ve ihya hareketlerinin sadece Mısır’a özgü bir olgu olduğu izlenimini uyandırmıştır. Oysaki bahsi geçen dönemde İslam dünyasının değişik coğrafyalarında aynı eğilimli kıpırdanmalar görülmüştür. Modern dönemde “Modern Dilcilerin Nahvi Kolaylaştırma Yöntemleri” başlığı altında ise bu bölüme özgü olarak bahsi geçen yaklaşımları pedagojik bakış açısıyla ele alan yazar, “Teysîr, gramer kurallarının daha kolay bir şekilde öğretilmesi için nahiv ve sarf ilminin, modern eğitimin gerektirdiği ölçütlere uyarlanması” şeklindeki anlayışı aynı meyandaki klasik yaklaşıma yakın nahvin kendisinde değil, nahvin öğretiminde ve sunumunda yapılan yenilik olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda yazılan ilk eserin de Rifâ’a et-Tahtâvî’nin “et-Tuhfetu’l-Mektebiyye li Takrîbi’l-Luğati’l-‘Arabiyye” adlı eseri olduğunu ifade etmiştir. (s. 272). Yazarın dile getirdiği modern döneme ait bir diğer yöntem ise “İlmî Gramer ile Öğretici Gramerin Birbirinden Ayrılması” önerisidir. Yazarın deyimiyle telif geleneği tarihi süreç içerisinde, genel anlamda biri nahivde derinleşmeyi amaçlayan, Arap gramerini en ince ayrıntısına kadar ele alan ilmî telif geleneği, diğeri ise, Araplara ve yabancılara Arapçayı kolayca öğretmeyi amaçlayan öğretici telif türü olmak üzere iki farklı mecrada yol almaya devam etmiştir (s. 274). Klasik dönemde bu ayrıma pek dikkat edilmediğini belirten yazar, modern dönemde nahiv eğitimi açısından bu ayrımın gözetilmesinin önemini vurgulamıştır. Yazar, modern dönemdeki diğer yaklaşımları “Nahiv Kurallarının Yeniden Yapılandırılması”, “Nahvî İhtilaf ve Tartışmalara Yer Verilmemesi”, “Farazî Alıştırmaların Nahivden Çıkarılması”, “Nahvi İletlere Yer Verilmemesi” ve “Görsel Materyal ve Tabloların Kullanılması” gibi başlıklar altında sıralamıştır. Yazarın ifadelerinden de anlaşıldığı kadarıyla modern dönemdeki yaklaşımların çoğu sunuma yönelik olmakta olup, sadece Nahiv Kurallarının Yeniden Yapılandırılması gibi, nahvin ana esaslarına yönelik birkaç yaklaşım bulunmaktadır.

Eserini akıcı ve diyalog üslubuyla kaleme alan yazar, sonuç kısmında çalışma boyunca ulaştığı kanıyı özetleme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda yazar, Arap nahvinin sahip olduğu güçlü teori ile Arap dilini koruma görevini yerine getirmekle birlikte, Arapçanın kendisinden türetilmesine rağmen, zamanla ayrı bir gramer dili meydana getirdiği ve meydana getirilen bu dilin öğretilen olan Arap dilini bastırıldığını; böylece nahiv öğretiminin Arapça öğretiminin önüne geçtiği kanaatini paylaşmıştır. Ayrıca yazar klasik dönemde de nahvin bu yönüne yönelik eleştirilerin dilendirildiğini ve bu konuda bazı çalışmaların yürütüldüğünü belirtmiştir. Ancak yazarın da belirttiği gibi modern dönemdeki eleştiri ve anlayışlar, daha kapsamlı olup nahvin ana esaslarının yanında sunumla ilgili aksaklıkları da içermektedir yazar çalışmadan hareketle vardığı kanaati ise şöyle özetlemiştir: “Resmi dairelerde, eğitim kurumlarında ve tüm derslerde, kısacası hayatın her alanında fasih Arapçanın kullanılması Arapça öğretimini kolaylaştıracaktır. Günümüzde bir dili hâkim kılmanın en etkili yolu budur. Çağdaş Türkçe bu durumun en başarılı örneğidir. Osmanlıca ile arasındaki fark, fasih Arapça ile avamca arasındaki farktan daha az olmamasına rağmen, güçlü devlet iradesi sayesinde kısa sayılabilecek bir sürede çağdaş Türkçe hayatın her alanına hâkim olmuştur. Ancak aynı kararlılığı ve duyarlılığı Arap dünyasında görmek mümkün değildir. Hala günlük hayatta fasih Arapça ile konuşmak Araplar arasında yadırganan bir durum olmaya devam etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm, hadis-i şerif ve İslâm’ın kültürel mirasının dili olması hasebiyle Arapça söz

diziminin korunması gerekmektedir. Ancak dilin yapısına zarar vermediği sürece, dil bilimleri alanında yaşanan gelişmelerden ve ortaya çıkan teknolojilerden istifade edilmelidir” (s. 315).

Sonuç olarak Arap dünyasındaki gramer eğitime yönelik arayış ve anlayışları yansıtması bakımından eser gayet kapsayıcı niteliktedir. Ayrıca Türkiye’de yapılmış olan ilk çalışmalardan olması hasebiyle de eser ayrıca kıymete haizdir. Akademik bir çalışma olmakla birlikte üslup ve zengin içeriğiyle okuyucuya zevkle okunma fırsatı tanımaktadır. Alanda var olan boşluğu gideren eser halen bazı lisansüstü programlarında ders kitabı olarak okutulmaktadır. Yazara emeklerinden ötürü teşekkür ediyor çalışmalarının devamını diliyoruz.